

Лисенко А. В.

ORCID: 0000-0002-4233-3909

бакалавр

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Цимбал С. В.

ORCID: 0000-0002-7367-5354

кандидат філологічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ У ГОНКОНЗІ

Ключові слова: традиційний китайський поховальний обряд, сучасний Гонконг, урбанізація, уніфікація, історичні зміни, вартування, оплакування.

Традиційний поховальний обряд – це складна та багатокомпонентна практика, насичена різноманітними деталями, приписами та заборонами. Проте, незважаючи на відносну стійкість таких обрядів у всіх культурах світу, їх все ж таки не оминають економічно-політичні та історичні зрушення, що сильно позначається на їх структурі та компонентах. Яскравим та репрезентативним прикладом тут постає традиційна китайська поховальна культура міських районів Гонконгу, яка сильно трансформувалась за останнє століття.

Як і будь-який ритуал, китайське традиційне поховання у Гонконзі мало основні принципи та правила. Передусім серед них виділялось табу на смерть у межах домівки. Вважалось, що це «забруднює» будинок. Проте, звісно, таку подію, як смерть неможливо передбачити. Тому, якщо це все ж таки ставалось, тіло намагались перенести за межі дому якнайшвидше. Але оскільки тогочасні гонконгські домівки мали вузькі коридори та сходи, а китайські традиційні труни були доволі громіздкими, їх транспортування спричиняло стукіт і шкрябання об стіни, які вважались передвісниками смерті, тому цього усіяко намагались уникнути. Так, до 1950–років була досить поширена практика будівництва траурного навісу (喪棚 song3 paang4) із бамбука для того, щоб небіжчика можна було транспортувати прямо із вікон або балкону на землю [3, с. 109]. Водночас у традиційному Китаї та,

зокрема, Гонконзі також широко побутувала традиція повернення останків померлого на батьківщину для поховання (歸葬gwai1 zong3) [5, с. 61].

Свою систему правил та приписів також має і процес підготовки до поховального обряду, зокрема виготовлення труни. Як правило, традиційна китайська труна зазвичай виготовлялась із деревини округу Лючжоу Гуансі-Чжуанського автономного району [5, с. 60]. Дошки для китайських трун могли бути грубо обтесані, мати товщину 10,16–2,7 см. Зовнішня сторона стовбура, із якого виготовлялась дошка, залишалась вигнутою, водночас внутрішня сторона видовбувалась із середини [3, с. 113]. Окрім виготовлення труни, готуючись до поховання, зокрема потрібно було вибрати місце для нього, яке повинно було узгоджуватися із усіма правилами феншуй (風水fung1 sei2) [2, с. 338].

Структура поховального обряду у Гонконзі включала в себе три етапи: вартування, власне похорони та оплакування. Вартування полягало в тому, що усі члени родини перед тим, як поховати небіжчика, збирались біля нього та співали протягом декількох ночей сутру для смерті (倒頭經dou2 tau4 ging1), яка супроводжувалась голосінням [1, с. 144].

Найбільш багатий на деталі та ритуали етап – поховання. До традиційних компонентів поховань у Гонконзі обов'язково входили обряди «несення прапору» (擔幡daam1 faan1) та «купівлі води» (買水maai5 sei2). Обидва ці обряди виконувалися старшим сином чи онуком померлого (якщо не було прямих нащадків, то прийомними синами), що символізувало те, що померлий мав нащадка чоловічої статі, який би успадкував його майно. Сама ж структура поховання поділялась на два етапи: мале поховання (小殮siu2 lim6) та велике (大殮daai6 lim6). Суть першого полягала в ритуальному купанні, одяганні трупа; друге ж було пов'язане із процесом покладення небіжчика у труну [5, с. 63]. Далі проводились церемонії прощання та спалення жертвних грошей (冥鏹ming5 koeng5) і паперових муляжів (紙紮zi2 zaat3) [5, с. 64]. Як правило, традиційні похорони не передбачали подальше проведення небіжчика після церемонії прощання [5, с. 63].

Після оплакування та погребіння тримали траур 49 днів, кожного сьомого дня виконуючи обряд «молитви за душу»: за безперешкодне входження до підземного царства і і затишне життя в чистій землі західного краю (打齋daa2 zaai1). Деякі сім'ї могли його виконувати протягом ста днів [1, с. 144]. Згідно із стародавніми звичаями, родичі померлого залежно від спорідненості повинні були дотримуватись певного етикету в убранні. Так, в Гонконзі ще до 1950-х і 1960-х років

для жінок було звичайним носити білі, сині або зелені вовняні розетки у волоссі на знак трауру [3, с. 105].

Виокремимо основні чинники та наслідки трансформації поховального обряду:

1. Масова імміграція до Гонконгу після громадянської війни у Китаї. Внаслідок цього, після закриття китайсько-гонконгського кордону 1949 року, останки багатьох людей не могли бути повернені у рідні місця. До того ж виростало нове покоління китайців, яке вважало Гонконг своєю батьківщиною. Тож, традиція повернення останків померлого на батьківщину для поховання поступово зникла.

2. Епідемія інфекційних захворювань, проти якої 1947 року муніципальна рада прийняла законопроект про нові правила управління похоронним бюро, основний зміст яких був пов'язаний із санітарними нормами та звуковою гігієною. Так, у траурних залах із опівночі до шостої ранку заборонялась гучна музика, виконувана на шумових музичних інструментах. Ця заборона скасувала традицію голосіння за померлим [5, с. 61–62].

3. Британська експансія. Багато гонконгців перебували під впливом християнської культури. Відтоді елементи поховального обряду в західному стилі поступово почали проникати у китайський традиційний обряд. Наприклад, зараз деякі китайці інколи використовують західні труни для перенесення небіжчика, бо вони мають більш тонкі дошки та, відповідно, є менш громіздкими [3, с. 113]. Зокрема такий вплив спричинив виникнення обряду супроводження друзями та рідними труни із небіжчиком до місця поховання (扶靈 fu4 ling4) [5, с. 60]. У сучасних же реаліях померлого транспортують у катафалку, натомість інші члени родини їдуть у орендованому автобусі [1, с. 146].

4. Зростання чисельності населення. Через це для простих китайців на той час було дуже складно отримати ділянку на громадському кладовищі, не кажучи вже про відповідність із правилами феншуй, які, як наслідок, зовсім перестали відігравати свою роль. Так, із 1940-х років гонконзький уряд почав активно заохочувати та популяризувати кремацію (цьому також сприяли низькі ціни на неї), завдяки чому вона стала поширеним явищем [2, с. 323–326].

5. Індустріалізація, урбанізація та модернізація, які викликали наступні зміни. По-перше, як і власне розгалужені родинні зв'язки, так і їх важливість скоротились, що зумовило спрощення правил щодо траурного вбрання. По-друге, статус жінки із 1970-років у родині почав зростати, що обумовило її частішу участь у таких обрядах як «несення прапорів», «купівлі води», а також супроводженні труни із небіжчиком [5, с. 64]. По-третє, через брак часу в людей на проведення похоронів, численні похоронні служби набули популярності. Підлаштовуючись

під запити клієнтів, вони скоротили структуру поховального обряду до двох днів. Так, перший день отримав назву вартування (守夜sau2 je6), у якому об'єднались обряд «молитви за душу», співання сутри для смерті, а також спалення жертвних грошей та паперових муляжів. Другий день – це власне поховання (出殯seot1 ban3), яке вмістило в собі «велике поховання», «несення прапорів», «купівлю води» та вечерю в ресторані. Елементи обряду також видозмінилися. Так, зараз в крамницях можна купити паперові муляжі літаків, автомобілів або телевізорів, які, очевидно, є атрибутами ХХІ століття. Задля оптимізації своєї роботи, ритуальні служби винайшли так звані «ритуальні пакети», які представляли собою стандартизовані набори похоронних послуг. Незважаючи на те, що певні ритуальні служби все ще спеціалізувались на певних локальних обрядах, у загальному масштабі таке комерційне нововведення значно сприяло уніфікації усього поховального ритуалу [1, с. 144–149]. Також, у 1950–60 роках остаточно зникають традиції будівництва тимчасових траурних навісів. За словами Б. Д. Вілсона, цьому слугували декілька факторів: по-перше, зросла висота будівель, по-друге, вартість довгого бамбуку, по-третє, практика закривання веранд і балконів зробила вікна занадто малими, щоб труни могли пройти крізь них; і наостанок – збільшення затворів на дорогах. Їм на зміну прийшли плетені кошики або носилки [4, с. 117].

Отже, традиційний поховальний обряд у Гонконзі зазнав помітних змін. Те, що не могло піти на компроміс із реальністю, зникло зовсім, дещо збереглося, а дещо трансформувалося та набуло нової форми. Ми можемо сказати, що основними тенденціями видозміни поховального обряду є рух у напрямку спрощення, комерціалізації та уніфікації.

Література:

1. Chan. Y. W. Packaging Tradition: Chinese Death Management in Urban Hong Kong. *Asian Anthropology*. 2003. V. 2, Iss. 2. P. 139–159.
2. Chan. Y. W. Where to Die? Death Management and the Politics of Death Space in Hong Kong. *Religion, Place and Modernity Spatial Articulations in East and Southeast Asia* ed. / Michael Dickhardt; Andrea Lauser. Leiden, 2016. P. 312–342.
3. D. Waters. Chinese Funerals: a Case Study. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*. 1991. Vol. 31. P. 104–134.
4. Wilson B. D. Chinese Burial Customs in Hongkong. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*. 1960–61. Vol. 1, P. 115–123.
5. 周子峰. 第二次世界大战后香港华人殡葬文化的演变. *河北师范大学学报/哲学社会科学版/ JOURNAL OF HEBEI NORMAL UNIVERSITY (Philosophy and Social Sciences)*. 2020. Vol. 43, no. 4. P. 59–66.